

nus), který se v zimních měsících stahuje do chat stejně jako bělozubka šedá (*Crocidura suaveolens*). Netopýrů bylo na území Orlických hor zjištěno dosud sedm druhů, většina na zimních stanovištích. V létě se zdržuje na půdách kostelů netopýr velký (*Myotis myotis*) a netopýr dlouhouchý (*Plecotus austriacus*); na zimovištích pak netopýr vousatý (*Myotis mystacinus*), netopýr brvitý (*Myotis emarginatus*), netopýr černý (*Barbastella barbastellus*), netopýr severní (*Eptesicus nilsoni*) netopýr ušatý (*Plecotus auritus*).

Je pochopitelné že tento přehled nemůže být úplný. Má za účel co nejstručněji charakterizovat stav vědomostí o takovém území, jako jsou Orlické hory. Nemůže a také nechce být vyčerpávajícím. Na závěr chci podotknout, že v současnosti se výzkumem některých skupin živočichů zabývají pracovníci Východočeského muzea v Hradci Králové, dále pak i pracovníci přírodovědecké fakulty KU v Praze. Je tedy možno doufat, že poznatky o zvířeně Orlických hor se budou značně rozšiřovat.

Ladislav Hladký — Václav Matouš

HISTORICKÉ VYMEZENÍ ORLICKÝCH HOR A PODORLICKA

Vymezení oblasti Orlických hor a Podorlicka z hlediska historického je neobyčejně obtížné. Předem je však nutno říci, že by bylo rozhodně chybné omezit se pouze na území dnešního okresu Rychnov n. Kn., který ovšem zaujímá nesporně její největší část. Musíme zde přihlídnout k dřívějším správním a ekonomickým okruhům, které byly v období feudalismu představovány jednotlivými velkostatkami. Ovšem i zde nebude otázka tak jednoduchá, jak by se snad mohlo zdát na první pohled, poněvadž často docházelo k přechodům držby a v důsledku toho i ke změnám hranic těchto celků a s tím se také měnil význam jednotlivých středisek.

Jako příklad můžeme uvést snahu Trčků z Lípy v době třicetileté války o vytvoření mohutného rodového dominia, kdy celý trčkovský komplex od Třeběchovic p. Orebem přes Opočno, Nové Město n. Met. až k Náchodu byl řízen opočenským regentem. Kdyby tento vývoj nebyl násilně přerušen, mohli bychom se vši pravděpodobností zahrnout do naší oblasti i Náchodsko.

Celé území Orlických hor a poříčí obou Orlic náleželo v rámci celých východních Čech spolu s Kladskem v období formování českého státu k rozsáhlému panství rodu Slavníkovců (do roku 996). V 11.—12. století, tedy v období hradecké správy, můžeme hovořit o tom, že celá oblast byla řízena z jednoho centra a sice z knížecího hradu Opočno, který je nepochybně nejstarším zdejším sídlištěm (připomínán u Kosmy k roku 1068). Po rozpadu hradeckého zřízení (konec 12. a počátek 13. století), které bylo již předtím narušováno imunitami udílenými církevními institucím, se bývalé Opočensko stává součástí vznikajícího Hradeckého kraje. To se ovšem již očitáme v době intenzivní kolonizace, v níž rozhodnou úlohu hrály dva významné panské rody — Drslavici a páni z Drnholce. Důsledkem kolonizační činnosti druhého z nich bylo založení Rychnova n. Kn. (před rokem 1258), po němž se pak jedna jejich větev psala, dále Doudleb n. Orl. (k roku 1259 — Ulricus de Dudleu). Drslavici se dělili do několika větví, které se pak psaly podle vesměs jimi nově založených sídel — Častolovic, z Potštejna, z Litic a z Dobrušky. V posledním případě se nejedná o nově založené sídliště, nýbrž pouze o změnu názvu původního Leštna, pravděpodobně podle původního hradu pánů z Dobrušky, snad Hradiště u Podbořan.

Staršího data byla kolonizace církevní; zde si můžeme uvést jako příklad cisterciácký klášter Svaté Pole, s nímž současně byla založena také osada, dnešní Klášter nad Dědinou, již roku 1149 (zanikl roku 1420). Kolonizace prováděná na našem území byla vcelku kolonizací českou. O německé účasti můžeme hovořit v případě Rychnova n. Kn., se vši pravděpodobností při založení Sv. Pole. Nejistá pak je v případě osídlení Doudleb.

V této souvislosti je třeba zmínit se o tom, že z hlediska církevní správy bylo Podorlicko rozděleno do dvou dekanátů — dobrušského a kosteleckého, k nimž patřily tyto farnosti: K dekanátu dobrušskému: Bílý Újezd, Bohuslavice, Bohušín, Černčice, Černíkovice, Červený Kostelec, Česká Skalice, Deštné v Orl. h., Dobenín, Dobré, Dobruška, Dobřany, Hoříčky, Hronov, Chvaňkovice, Krčín, Levín v Kladsku, Machov, Náchod, Německá Čermná v Kladsku, Nový Hrádek, Olešnice v Orl. h., Opočno, Přepychy, Rtyň, Slavoňov, Skuhrov, Solnice, Stárkov, Třebešov, Uhřínov, Úpice, Verneřovice, Voděrady, Zákraví a Zálezly. K dekanátu kosteleckému patřily farnosti: Běstovice, Brandýs n. Orl., Častolovice, Henice, Hnátnice, Chleny, Choceň, Javornice, Kostelec n. Orl., Kunvald, Česká Libchava, Lično, Lukavec, Lukavice, Mladkov, Nekoř, Orlice, Orlička - Klášterec, Orlík, Pěčín, Písečná, Potštejn, Liberk (Rychemberk), Rokytnice v Orl. h., Rybná n. Zd., Rychnov n. Kn., Skořenice, Skrovnice, Slatina, Sopotnice, Sudslav, Šachov, Týniště n. Orl., Vamberk, Žamberk a Žumberk.

Je pochopitelné, že přirozenými ekonomickými středisky podhůří i hor se již v této době stávala podorlická města a městečka (Vamberk, Rychnov n. Kn., Solnice, Dobruška, Kostelec nad Orl.), která ležela na obchodních

cestách. Vyplývá to z jejich postavení jako středisek řemeslné výroby obchodu. Ačkoliv se jejich řemeslná výroba mohla ve 14. a 15. století uplatnit převážně pouze v rámci místního trhu, můžeme již do této doby zasadit počátky vzniku pozdějších přirozených spádových oblastí. K utužování těchto svazků, tedy města s jeho vesnickým zázemím, dochází ovšem až v 16. století, kdy v souvislosti s přechodem feudálních držitelů velkostatků ke zbožní výrobě, ovšem z počátku převážně zemědělské, ve vlastní režii, je podporována řemeslná výroba poddanských měst a zvláště pak jejich pivovarnictví na úkor výroby a ekonomického postavení měst královských. Tím se vytváří nová soustava místních trhů, která v Podorlicky urychluje vznik jednotlivých spádových oblastí. Nesmíme ovšem zapomínat ani na to, že v 16. století dochází také k rozmachu soukenické výroby v Rychnově n. Kn. a v Kostelci n. Ori., která se vymyká úzkému rámci místního a oblastního trhu (výroční trhy) a proniká nejen na trh zemský, ale výrobky těchto měst se uplatňují i na trhu zahraničním, zvláště pak v Polsku. To byly ovšem jen výjimky, které v podstatě neměly vliv na vymanění se výroby ostatních měst, k nimž musíme počítat pro 16. století také Nové Město Hradiště nad Metují (založeno roku 1501), z rámce trhu místního.

Dalším krokem k dotvoření spádových oblastí, který ovšem z hlediska postavení řemeslné výroby a obchodu znamenal spíše krok zpět, poněvadž byl provázen mimoekonomickým násilím, je vznik trhu dominikálního, tj. tržních vztahů v rámci území jednoho panství. V podstatě šlo o to, že na území velkostatků existovalo obvykle jedno město, které se stalo z vůle vrchnosti ekonomickým střediskem velkostatků. (Kupř. privilegium Jana Rudolfa Trčky z Lípy z roku 1616, jímž se stanoví povinnost poddaných tří panství, Opočna, Frimburka a Černíkovice, prodávat své výrobky na dobrušských trzích). Tak můžeme mluvit o vzniku Vamberecka, Rychnovska, Solnicka, Kostelecka, Dobrušska, Novoměstska, resp. Týništska a Náchodska.

Tato situace zůstává nezměněna a uměle udržována po celou dobu existence feudálních vztahů, to znamená až do roku 1781 a setrvačností se udržuje vlastně až do dnešní doby, i když kapitalismus tuto strukturu narušil.

Budeme tedy zřejmě muset z tohoto stavu vyjít také při vymezení naší oblasti. Než tedy přejdeme k ličení dalšího vývoje, pokusíme se alespoň přibližně o vytýčení území těch velkostatků a statků, která by z tohoto hlediska připadala v úvahu. Poprvé máme přesný stav zachycen v berní rule z roku 1654, a proto z ní také vyjdeme.

Podorlická oblast byla k roku 1654 rozdělena mezi tato panství a statky s majiteli (pro přehled stručně uvádíme i další vývoj pozemkové držby):

B o r o h r á d e k, statek 26 $\frac{1}{4}$ osedlých, majitelé od roku 1582 Betenglové z Neuenburka, k Rychnovu n. Kn., od r. 1640 Libštejnští z Kolovrat.

Borovnice, statek, 36 osedlých, majitelka Lidmila Maxmiliana Lukavská z Lukavice, vdova po Adamovi z Bloenštejna, od r. 1686 Terezie Eleonora, ovdovělá hr. Ugartová, od r. 1777 Kynští.

Častolovice, panství, 117 osedlých, majitelé od r. 1570 do r. 1684 Oppersdorfové, pak Černín z Chudenic, od r. 1694 trvale Šternberkové.

Černíkovice, panství, 112 $\frac{1}{4}$ osedlého, majitel Kraft z Lamersdorfu, od r. 1676 spojeno s Rychnovem.

Doudleby, spolu s panstvím Žamberk 324 osedlí.

Hoděčín, statek, 2 $\frac{1}{4}$ osedlého, majitelé od r. 1608 Bukovští z Hustiřan (po Absolonech z Ledské), od zač. 18. stol. Dobřenští z Dobřenic.

Ještětice, statek, 2 osedlí, majitel Ostroměřský z Rokytníka, od r. 1660 k Černíkovcím.

Kostelec n. OrL., panství, 121 osedlý. Majitelé: Do r. 1638 jesuité ze Starého Města Pražského z pozůstalosti po Grambech. Po jesuitech do roku 1666 Zárubové z Hustiřan, po nich hrabata Cavriani, od roku 1796 Kinští z Vchynic.

Kvasiny, statek, 2 osedlí, majitelé Vlkanovští z Vlkanova, později splýnul statek se solnickým panstvím.

Lično, statek, 8 osedlých. Majitelé: do r. 1637 k Uhřínovicím, pak Wolf Bedřich Cetlic ze Seitendorfu, od r. 1674 k Častolovicím.

Nové Město n. Met., panství, 239 $\frac{1}{4}$ osedlého, od r. 1638 majitelé Leslieové z trčkovského konfiskátu.

Opočno, panství, 762 $\frac{1}{2}$ osedlého, majitelé od r. 1634 — 1635 Colloredové po konfiskaci trčkovské domény.

Potštejn, statek, 56 osedlých. Majitelé: do r. 1628—1629 společně panství s Kostelcem a Vamberkem, od r. 1666 ke Kostelci, od r. 1746 samostatný statek Harbuvalů de Chamaré, pak Dobřenských z Dobřenic.

Přestavky, statek, 10 osedlých, majitelé Bukovští z Hustiřan a různí, od r. 1762 ke Kostelci n. OrL.

Rokytnice v OrL. h., statek, 101 osedlý, majitelé od r. 1627 trvale Nosticové.

Rychnov n. Kn., panství, 476 osedlých, majitelé od r. 1640 trvale Liebstejnští z Kolovrat.

Skalka, statek, 18 $\frac{3}{4}$ osedlého, majitele Mladotové ze Solopisk do r. 1800, pak k Opočnu.

Solnice, panství, 130 $\frac{1}{8}$ osedlého, majitelé od r. 1653 do r. 1786 karmelitáni na Malé Straně v Praze, pak Státní náboženský fond do r. 1824, pak v soukromém majetku.

Uhřínovice, statek, 8 osedlých, majitelé Talackové z ještětic, od r. 1666 k Častolovicím.

Vamberk, statek, 53 $\frac{1}{4}$ osedlého. Majitelé: do r. 1628—1629 s Potštej-

nem, pak Grambové, od r. 1674 Zárubové z Hustiřan, pak do zač. 19. století s Rychnovem.

Velká Lhota, statek, 5 osedlých, majitel Kyran z Bloenštejna, od roku 1894 k Borovnici.

Zamberk spolu s panstvím Doudleby 324 osedlých.

Pardubice, císařské panství, celé 1412 osedlých, na dnešním okrese Rychnov n. Kn. 18 osedlých (dnešní obec Albrechtice).

Kutná Hora, majitel Česká komora, oblast Řičky, Zdobnice, Peklo n. Zd., 8 1/4 osedlého. Od zač. 18. století k Rychnovu.

Rok 1781 znamenal zrušením nevolnictví podstatný zásah do dosavadní struktury, a to nejen tím, že se poněkud uvolňují dosavadní těsné ekonomické svazky, ale zvláště z hlediska národopisného.

Mnohem důraznější však byl vliv správní reformy v roce 1850, kdy v důsledku buržoazně demokratické revoluce roku 1848 došlo k definitivnímu zrušení patrimoniální správy a byly zřízeny tyto nové okresy:

Dobruška (sídlo okresu bylo však v roce 1859 přeloženo do Opočna) s obcemi: Bačetín, Běstvin, Bílý Újezd, Bolehošť, Byzhradec, Čánka, České Meziříčí, Dobré, Dobruška, Domašín, Hlinné, Houdkovice, Hroška, Jilovice, Kamenice, Klášter n. Děd., Kounov, Králova Lhota, Křivice, Křovice, Lhota, Lomy, Mělčany, Městec n. Děd., Mokré, Očelice, Opočno, Osečnice, Podbřezí, Podolí, Pohoří, Provoz, Přepychy, Pulice, Rohenice, Rovné, Semechnice, Skršice, Spáleníště, Sudín, Trnov, Val, Zádolí a Záhornice.

Kostelec n. Or. s obcemi: Borohrádek, Borovnice, Častolovice, Velká Černná, Malá Černná, Čestice, Čičová, Doudleby, Hoďčín, Horky, Chleny, Ježkovice, Koldín, Kostelec n. Or., Velká Ledská, Lhota, Velká Lhota, Libel, Lično, Lípa, Olešnice, Ostašovice, Petrovice, Polom, Potštejn, Proruby, Rájec, Rašovice, Seč, Velká Skrovnice, Synkov, Svídnice, Šachov, Tutleky, Týniště n. Or., Uhřínovice, Voděraďy, Vojenice, Vrbice, Záměl, Zdelov, Žďár n. Or.

Nové Město n. Met. s obcemi: Bohdašín, Bohuslavice, Bystré, Černčice, Deštné v Or. h., Dlouhé, Dobřany, Dolsko, Domkov, Janov, Jesenice, Jestřebí, Krčín, Lhota, Libchyně, Městec, Mezilesí, Nahořany, Nové Město n. Met., Nový Hrádek, Ohnišov, Olešnice v Or. h., Plasnice, Polomy, Provodov, Přibyslav, Sedloňov, Sendraž, Slavětín, Slavoňov, Sněžné, Spy, Spyta, Šeřeč, Šonov, Tis, Trčkov, Vrchoviny, Vršovka a Zákraví.

Rychnov n. Kn. s obcemi: Bedřichovka (Friedrichswald), Bělá, Brocná, Černá Voda, Černíkovice, Dlouhá Ves, Domašín, Habrová, Hláska, Hraštice, Jadrná (Kerndorf), Jahodov, Jamné, Javornice, Jedlová, Ještětice, Kačerov, Kunčina Ves, Kunštát, Kvasiny, Liberk, Lipovka, Litohrady, Lukavice, Lupenice, Malá Zdobnice, Malý Uhřínov, Merklovice, Nebeská Rybná, Nová Ves, Peklo n. Zd., Proruby, Rampuš, Roveň, Rychnov n. Kn., Řičky, Slemeno, Solnice, Souvlastní, Svinná, Třebešov, Vamberk, Velká Zdobnice a Velký Uhřínov.

Okres Žamberk pak tvořily obce: Bartošovice, Neratov, Bohousov, Dlouhoňovice, Helvíkovice, Henice, Jablonné n. Orli., Jamné, Kameničná, Klášterec, Kunčice, Kunvald, Kyšperk, Lěštnice, Litice, Lukavice, Malá Strana, Mistrovice, Nekoř, Orlice, Orlice Vrchní, Panské Pole, Pastviny, přechín, Písečná, Rokytnice, Rokytnice Dolní, Rokytnice Prostřední, Rokytnice Horní, Rotnek, Česká Rybná, Rybná n. Zd., Podlesí, Slatina, Sobkovice, Šedivec, Verněřovice, Záchlumí, Žamberk a Žampach.

Při další správní reformě v roce 1868 byly zřízeny politické okresy. Politický okres Nové Město n. Met. tvořily soudní okresy Nové Město n. Met. a Opočno, politický okres Rychnov nad Kn., soudní okres Kostelec n. Orli. a Rychnov n. Kn. Okres žamberecký tvořil soudní okres Králíky a Žamberk. Sem byl také v roce 1869 začleněn nový soudní okres Rokytnice v Orli. h., do jehož obvodu byly vyčleněny obce Bedřichovka, Bělá, Černá Voda, Hláska, Jedlová, Jadrná, Kačerov, Kunčina Ves, Kunštát, Liberk, Nebeská Rybná, Nová Ves, Proruby, Rampuš, Říčky, Souvlastní, Uhřínov Velký, Uhřínov Malý, Zdobnice Velká a Zdobnice Malá ze soudního okresu Rychnov n. Kn. Ze žambereckého okresu byly vyčleněny obce Neratov, Bartošovice, Malá Strana, Orlice Vrchní, Panské Pole, Rokytnice, Rokytnice Horní, Rokytnice Prostřední, Rokytnice Dolní a Podlesí.

Tento stav kromě nepatrných místních změn trval prakticky až do roku 1938, kdy mnichovským diktátem byly Německu odstoupeny obce Deštné v Orli. h., Jamné n. Orli., Lomy, Olešnice v Orli. h., Plasnice, Polom, Sedloňov, Šediviny a Trčkov včetně osad Čihák (obec Klášterec n. Orli.), Šediviny (obec Rovné) a Vlčinec (obec Liberk). Soudní okres Rokytnice v Orli. h. byl Německu odstoupen celý.

K novým územním změnám dochází až dekretem presidenta republiky ze dne 27. 10. 1945, jímž byly v Podorlicku zřízeny okresní národní výbory Dobruška pro obce soudních okresů Nové Město n. Met. a Opočno, Rychnov n. Kn. pro obce soudních okresů Kostelec n. Orli. a Rychnov n. Kn. a Žamberk pro soudní okresy Králíky, Rokytnice v Orli. h. a Žamberk.

Vládním nařízením z 2. 4. 1946 byl obvod Okresního národního výboru Dobruška rozdělen na dva samostatné správní okresy: Dobrušku pro soudní okres opočenský a Nové Město n. Met. pro soudní okres novoměstský.

Při správní reorganizaci v roce 1949, kterou bylo zrušeno zemské zřízení a zavedeny krajské národní výbory, došlo podle vládního nařízení z 18. 1. 1949 i v Podorlicku k novým správně územním změnám. Správní okres novoměstský byl zrušen a připojen k okresu Dobruška. Obvod Okresního národního výboru Dobruška tvořily obce soudního okresu opočenského vyjma Křivíc a Osečnice s obcemi novoměstského soudního okresu, vyjma obcí Městce a Veselice, připojených k okresu jaroměřskému, Provodova a Šeřeče, které byly připojeny k ONV Náchod, a Trčkova, který byl připo-

jen k okresu žambereckému. K Okresnímu národnímu výboru v Rychnově n. Kn. byly přiděleny všechny obce soudního okresu Rychnov n. Kn. a většina obcí soudního okresu kosteleckého, vyjma Koldína, Seče, Sudslavy a Velké Skrovnice. Sem byly také přičleněny z obvodu bývalého soudního okresu Opočno obce Křivice a Osečnice, z obcí soudního okresu rokytnického pak obce Bělá, Hláska a Jedlová, Kačerov, Kunčina Ves, Malá Zdobnice, Malý Uhřínov, Proruby, Rampuše, Souvlastní, Velká Zdobnice a Velký Uhřínov. Obvod ONV v Žamberku utvořily všechny obce soudních okresů Králický a Žamberk, zbytek soudního okresu rokytnického a obec Trčkov ze soudního okresu Nové Město n. Met. Všechny tyto okresy podléhaly Krajskému národnímu výboru v Hradci Králové. Do Pardubického kraje k Okresnímu národnímu výboru ve Vysokém Mýtě byly ze soudního okresu Kostelec n. Orl. vyčleněny obce Koldín, Seč, Sudslava a Velká Skrovnice.

Při územní reorganizaci v roce 1960 zanikly v Podorlicku okresní národní výbory v Dobrušce a Žamberku. Jejich území byla rozdělena mezi okresy Náchod, Rychnov n. Kn. a Ústí n. Orl., čímž vznikl současný stav.

Rudolf Zrábek

POZNÁMKY K NÁRODOPISNĚMU CHARAKTERU

S osídlením souviselo zcela nedílně zaměstnání lidu. Zemní nálezy keramiky, nástrojů nejen z nížinných obcí (Kostelce n. Orl., Týniště n. Orl., Třebešova), ale i z horských oblastí (Ohnišova, Olešnice) ukazují, že obyvatelé byli odkázáni na půdu, získanou vymýcením lesů; nemůžeme tedy předpokládat, že větší část našeho regionu byla po více staletí a na téměř místě převážně zalesněná. Nejstarší zemědělské nástroje se účelově i tvarově shodují s ostatními kraji, jak dokládá z praslovanských typů Lub. Niederle. Horský hák s menšími úpravami sloužil většině zemědělců až do poč. 20. stol., v níže položené části oblasti vytlačen v 19. stol. ruchačem, konečně pluhem.

Veliké lesní bohatství vytvářelo podmínky pro mnohé další obory zaměstnání. Byli zde uhlíři, získávající z milířů dřevěné uhlí, drvoštěpové, formani, zvaní haluzáci, dopravující dřevo z hor, výrobci smoly, kolomaze aj. Na mýtinách bylo možno začít už s rozsáhlejším chovem dobytka. Od 17. stol., snad i dříve, se dovídáme z kronik o chovu ovcí ve vyšších horských